

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

3-maxsus
son (6-jild)

2026

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 5/3 (6) - 2026

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2026

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahammatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdulkaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Sulaymanova Dildora Nazarovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil: scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Алимджанов Бахтиёр Абдихакимович</i> БАЙСТВО В РУССКОМ ТУРКЕСТАНЕ: ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЕ ИНТЕРПРЕТАЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ	9-14
<i>Мамасайдов Лutfillo Payzullo o'g'li</i> XALQ TA'LIMI SOHASIDAGI ISLOHOTLARNING YANGI BOSQICHI	15-19
<i>Aminov Hamidulloh Abdirahimovich</i> “TURKISTON ULAMOSI” ASARIDAGI TARIXCHI OLIMLAR	20-24
<i>Norboyev Sarvar Qahramon o'g'li</i> MADANIY MEROSNI MUHOFAZA QILISHDA YUNESKO KONVENSIYALARNING AHAMIYATI	25-28
<i>Mamarajabova Nilufar</i> ASTRONOMIYA VA MATEMATIKA SOHASIDA SAMARQANDLIK OLIMLARNING O'RNI (IX-XII ASRLAR)	29-33

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Кузубоев Бехзод Хамидович</i> ОЦЕНКА ДИНАМИЧЕСКОЙ ВЗАИМОСВЯЗИ МЕЖДУ ЗЕЛЕННОЙ ЭНЕРГИЕЙ, ВЫБРОСАМИ CO ₂ И ЭКОНОМИЧЕСКИМ РОСТОМ НА ОСНОВЕ МОДЕЛИ TVP-VAR.....	34-40
--	-------

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Toshboboyev Maksud Jalilovich</i> SUN'YIY VA TABIIY INTELLEKT DIALEKTIKASINING GLOBAL XAVFSIZLIK, MEHNAT BOZORI, TA'LIM VA MADANIYAT SOHALARIDA MOHIYATI	41-46
<i>Yorqulov Hakimbek Otaqulovich</i> MILLIY INTELLEKTUAL SALOHİYATNI RIVOJLANTIRISHDA QADRIYATLAR OMILI.....	47-52
<i>Xolnazarov Ismatillo Sohibovich</i> FAZL AL-HAQ XAYRABODIYNING “HADIYYAT AL-SA'IDIYYA” ASARIDA BORLIQ TA'LIMOTI VA UNING IJTIMOYIY-AXLOQIY AHAMIYATI.....	53-58
<i>Xaitov Lazizbek Azamatovich</i> ABU ABDULLOH MUHAMMAD IBN ALI HAKIM TERMIZIYNING “MA'RIFATUL ASROR” ASARIDA BILISH FALSAFASI VA GNOSEOLOGIK QARASHLAR TAHLILI	59-62
<i>Azimova Charos Azamatovna</i> FALSAFIY-DINIY G'OYALARNING YOSHLAR XULQ-ATVORIGA TA'SIRI	63-68
<i>Rajabov Alisher Shavkatovich</i> SA'DIDDIN HAMAVIYNING TAJALLI VA HIJOB HAQIDAGI QARASHLARINING “VAHDAT UL VUJUD” G'OYALARI BILAN BOG'LIQLIGI	69-73
<i>Boymurodov Ilxombek Xayitmurodovich</i> VIRTUAL JAMOALAR VA RAQAMLI IDENTIFIKATSIYALASH JARAYONLARINING FALSAFIY TAHLILI	74-78

<i>Yakubov Azimjon Akmalovich</i> ABU SA'D ABDULMALIK IBN MUHAMMAD AL-XARGUSHIY AN-NISHOPURIY TA'LIMOTIDA NAFS MASALASI.....	79-83
<i>Ashurova Mahbuba Axtamovna</i> MUZEYLAR FAOLIYATINI TADQIQ ETISHNING IJTIMOIIY-FALSAFIY HAMDA METODOLOGIK MASALALARI	84-88
<i>Mamadaliyev Husanboy Yigitali o'g'li</i> MAHALLA RIVOJLANISHINING YOSH AVLOD TARBIYASIDAGI ROLI.....	89-92

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Narzikulova Rayhona</i> HUMOUR AS COGNITIVE–PRAGMATIC SCRIPT OPPOSITION: AN INTEGRATIVE LINGUISTIC MODEL.....	93-98
<i>Hasanova Gulhida Abdulaziz qizi</i> O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA HARAKAT FE'LLAR MUAMMOSI	99-108
<i>Yakubova Nilufar Egamberganovna</i> ESKI O'ZBEK TILIDAGI AYRIM ARABCHA IZOFALI BIRIKMALARNING LEKSIKALIZATSIYASI	109-114
<i>Asqarova Zulayxo Yangiboyevna</i> XORAZM TARIXNAVISLIGIDA “TO'YNOMA” AN'ANASI: SHAKLLANISHI VA KOMPOZITSION TUZILISHI	115-120

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Shagilova Gulxatisha Koptleuovna</i> SOG'LIQNI SAQLASH TUSHUNCHASINING KONSTITUTSIYAVIY-HUQUQIY MAZMUNI.....	121-125
<i>Komilov Lazizjon Zokirjon o'g'li</i> O'QOTAR QUROLNI QO'LLASH HUQUQIDA ZARARNI MINIMIZATSIYA QILISH BO'YICHA KOREYA AMALIYOTI.....	126-133
<i>Uzbekova Dilshoda Tulkinovna</i> DAVLAT XIZMATLARINI RAQAMLASHTIRISH — KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHNING SAMARALI VOSITASI SIFATIDA	134-137
<i>Suyunova Iroda</i> APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN LAWMAKING AND PRIVATE LAW....	138-146
<i>Максудов Хушнур Хуршедович</i> ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ ПРОКУРОРСКОГО НАДЗОРА ЗА ИСПОЛНЕНИЕМ ЗАКОНОВ ОРГАНАМИ СЛЕДСТВИЯ В БОРЬБЕ С НЕЗАКОННЫМ ОБОРОТОМ НАРКОТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ.....	147-153
<i>Urinboyeva Muxlisa Ma'rufovna</i> SUN'IY INTELLEKT TUSHUNCHASI VA UNING HUQUQ TIZIMIDA QO'LLANILISHIGA OID NAZARIY YONDASHUVLAR.....	154-158
<i>Ochilov Aziz Ismatovich</i> MA'MURIY-HUQUQIY NIZO VA OMMAVIY-HUQUQIY NIZOLARNING O'ZARO NISBATINING NAZARIY VA AMALIY AHAMIYATI	159-167

<i>Temirov Madrahim O'lmas o'g'li</i> BOJXONA SOHASIDA SODIR ETILGAN JINOYATLAR YUZASIDAN OLIB QO'YILGAN TOVAR MODDIY BOYLIKLARINING KEYINGI HUQUQIY MAQOMINI BELGILASHDAGI AYRIM MASALALAR VA ULARNING YECHIMLARI.....	168-171
<i>Mashrabov Madorbek</i> AVTOMOBIL YO'LLARINING OMMAVIY MULK SIFATIDA MA'MURIY-HUQUQIY TABIATI.....	172-177
<i>Abdugaffarov Davronbek Dilshod ugli</i> CHOICE OF LAW FOR INTERNATIONAL COMMERCIAL AGENCY AGREEMENTS: BALANCING PARTY AUTONOMY AND AGENT PROTECTION	178-183
<i>Kabilov Sardor Asrolovich, Mirzayev Faxritdin Ziyatovich</i> JINOIY JAVOBGARLIKDAN OZOD QILISH VA UNING IJTIMOIIY ZARURATI MASALALARI	184-189
<i>Эгамбердиев Ферузбек Аскаржон угли</i> ФОРМЫ СУДЕБНОГО КОНТРОЛЯ НА ДОСУДЕБНОЙ СТАДИИ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА.....	190-195
<i>Shermatova Gulruh Akmalovna</i> MAISHIY JINOYAT SODIR ETGAN SHAXSNING KRIMINOLOGIK TAVSIFI	196-201
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Qurbonova Dilafroz Toshturdiyevna</i> TEMURIY MALIKALAR MA'NAVIY MEROSI ASOSIDA TALABA-QIZLARNING AXLOQIY QADRIYATLARINI RIVOJLANTIRISHNING MAZMUNI VA MOHIYATI.....	202-205
<i>Tirkasheva Go'zal Baxramovna</i> XALQ OG'ZAKI IJODI – MILLIY VA UMUMMADANIY KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRUVCHI KOMPLEKS PEDAGOGIK MEKANIZM SIFATIDA	206-213
<i>Ismatov Dilmurod Elmurod o'g'li</i> BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING AXBOROT-PEDAGOGIK KOMPETENSIYASINI TAKOMILLASHTIRISH METODIKASI VA BOSQICHLARI	214-219
<i>Гулбоева Шохиста Исमत кизи</i> САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ РАБОТА КАК КЛЮЧЕВОЙ РЕСУРС ФОРМИРОВАНИЯ ИНЖЕНЕРНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ В ТЕХНИЧЕСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ.....	220-224
<i>Qudratov Shahzod Nasim o'g'li</i> RAQAMLI TA'LIM EKOTIZIMINING MOHIYATI VA PEDAGOGIK IMKONIYATLARI.....	225-231
<i>Muhammadiyev Lochin G'ayratovich</i> OLIIY TA'LIM MUASSASALARIDA TARIX O'QITISHDA MULTIMEDIA VOSITALARINING SAMARADORLIGINI ANIQLASH	232-235
<i>Abraeva Rukhsora Shuhratovna</i> USING CORPUS-BASED TOOLS TO ENHANCE GRAMMAR INSTRUCTION FOR MULTILEVEL EXAM TAKERS.....	236-242
<i>Konisbaeva Amina Jenisbaevna</i> INGLIZ TILINI O'QITISHDA A2 DARAJADAGI O'QUVCHILARDA UCHRAYDIGAN TIL TO'SIQLARINING DIDAKTIK OMILLARI.....	243-248

Received: 01 March 2026
Accepted: 15 March 2026
Published: 31 March 2026

Article / Original Paper

THE IMPORTANCE OF UNESCO CONVENTIONS IN THE PROTECTION OF CULTURAL HERITAGE

Norboyev Sarvar Kaxramon ugli

Teacher at Tashkent state medical university

Abstract. The article covers the development and practical application of conventions aimed at protecting cultural heritage by UNESCO, its activities aimed at strengthening peace and security through the development of international cooperation between states. The role of UNESCO in the development of normative and legal documents, mechanisms for the adoption of international conventions, forms of interaction with national commissions, and UNESCO's integrated policy on the protection, promotion and sustainable development of tangible cultural heritage in the case of the Central Asian region and Uzbekistan are analyzed.

Keywords: UNESCO, Central Asia, convention, culture, international cooperation, heritage.

MADANIY MEROSNI MUHOFAZA QILISHDA YUNESKO KONVENSIYALARNING AHAMIYATI

Norboyev Sarvar Qahramon o'g'li

Toshkent davlat tibbiyot universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada YUNESKO tomonidan madaniy merosni himoya qilishga qaratilgan konvensiyalarning ishlab chiqilishi va amaliyotda qo'llanilishi, davlatlar o'rtasida xalqaro hamkorlikni rivojlantirish orqali tinchlik va xavfsizlikni mustahkamlashga qaratilgan faoliyatini yoritadi. YUNESKOning normativ-huquqiy hujjatlar ishlab chiqishdagi roli, xalqaro konvensiyalarni qabul qilish mexanizmlari, milliy komissiyalar bilan o'zaro hamkorlik shakllari, Markaziy Osiyo mintaqasi va O'zbekiston misolida YUNESKOning moddiy madaniy merosni muhofaza qilish, targ'ib etish va barqaror rivojlanish bilan integratsiyalashgan siyosati tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: YUNESKO, Markaziy Osiyo, konvensiya, madaniyat, xalqaro hamkorlik, meros.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V6SI3Y2026N04>

Kirish. Madaniy meros tushunchasi XX asr davomida, uning xalqaro va milliy darajalarda huquqiy va tashkiliy jihatlari shakllanishi bilan bir vaqtda rivojlandi. [1; 20-21-b.]. XX asr oxiri va XXI asr boshlarida global miqyosda moddiy madaniy merosni asrash, restavratsiya qilish va xalqaro miqyosda tan olish masalalariga e'tibor keskin kuchaydi. Bu jarayonda BMTning ta'lim, fan va madaniyat masalalari bo'yicha tashkiloti – YUNESKO yetakchi o'rin egalladi. Moddiy madaniy merosning shakllanishi insoniyatning qadimdan hozirgacha bo'lgan ijtimoiy-iqtisodiy rivoji bilan uzviy bog'liq.

Har bir tarixiy davr o'ziga xos me'moriy uslubi, shaharsozlik tamoyillari, diniy qarashlari, maishiy hayoti va texnik bilimlari orqali moddiy meros qatlami hosil qilgan. Moddiy madaniy merosni xalqaro miqyosda himoya qilish tizimi XX asrning ikkinchi yarmida shakllana boshladi. Jahon miqyosida birinchi qadamlar sifatida YUNESKO tomonidan tashabbus qilingan konvensiyalar va deklaratsiyalar asosiy rol o'ynadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi. Madaniyat sohasidagi oltita YUNESKO konvensiyalarining qabul qilinishi 50 yildan sal ko'proq vaqtni oldi, bu 1954-yilda Qurolli mojarolar paytida madaniy boyliklarni himoya qilish to'g'risidagi Gaaga konvensiyasidan boshlangan. [2; 20-b.] Konvensiyalarning qabul qilinishi: 1954-yilda Qurolli mojarolar paytida madaniy boyliklarni himoya qilish to'g'risidagi Gaaga konvensiyasi, 1970-yilda Noqonuniy olib chiqilgan madaniy boyliklarga qarshi kurash to'g'risidagi Konvensiya, 1972-yilda Butunjahon merosini muhofaza qilish to'g'risida Konvensiya, 2001-yilda Suv osti merosini muhofaza qilish to'g'risida Konvensiya, 2003-yilda Nomoddiy madaniy merosni himoya qilish to'g'risida Konvensiya, 2005-yilda Madaniy ifodalarning xilma-xilligini himoya qilish va rivojlantirish to'g'risida"gi konvensiyalarning qabul qilinishi merosni himoya qilishning huquqiy asoslarini belgilab bergan.

Tahlil va natijalar. 1954-yilgi Gaaga konvensiyasi — Qurolli mojarolar vaqtida madaniy boyliklarni muhofaza qilishga qaratilgan. Ushbu hujjat davlatlarni o'z hududidagi tarixiy yodgorliklarni himoya qilishga majbur qiladi, ularning xalqaro tan olinishini va qurolli konfliktlarda daxlsizligini kafolatlaydi. Konvensiya shuningdek, "meros xavfsizligi uchun mas'ul shaxslar" tushunchasini joriy qilgan..

1954-yilgi Konvensiya urush paytida xavf ostida bo'lgan madaniy boyliklarni himoya qilishga qaratilganligi sababli, u tabiiyki, urush paytida xavf ostida bo'lgan obyektlarni ham o'z ichiga oladi [3; Hauge, 1954]. Ikkinchi jahon urushi paytida madaniy merosning yo'q qilinishi, uning barcha xalqlar, ayniqsa mustamlakachilik hukmronligi ostida bo'lgan xalqlar rivojlanishi uchun ahamiyatini tan olish va urbanizatsiya va globallashtirishning kuchayishi tufayli mavjud merosga bevosita tahdidlar madaniy merosni uning turli ko'rinishlarida saqlab qolishga intilayotgan tashkilotlarning paydo bo'lishiga olib keldi.

1970-yilgi Konvensiya – Noqonuniy olib chiqilgan madaniy boyliklarga qarshi kurashga qaratilgan. Ushbu konvensiya arxeologik qazilmalardan, tarixiy eksponatlardan noqonuniy foydalanish va kontrabanda holatlarining oldini olish mexanizmini belgilaydi [4; Paris,1970]. Shu bilan birga, u davlatlar o'rtasida madaniy boyliklarni qaytarish va almashish mexanizmini tartibga solishni ko'zda tutgan.

1972-yilgi Butunjahon merosini muhofaza qilish konvensiyasi – Moddiy va tabiiy meros obyektlarini global e'tirof etish va himoya qilish tizimi yaratildi. Bu konvensiya asosida Butunjahon merosi qo'mitasi tashkil etildi, ekspertlar kengashi faoliyat yuritadi, obyektlarni ro'yxatga olish, monitoring va boshqaruv tizimi ishlab chiqiladi. Konvensiya moddiy merosni nafaqat tarixiy obyekt sifatida, balki global madaniy meros sifatida e'tirof etadi [5; Paris, 1972].

Shuningdek, ushbu konvensiya madaniy meros obyektlarini aniqlash, ro'yxatga olish va boshqarishning xalqaro mexanizmlarini belgilab beradi. Bugungi kunda mazkur konvensiya jahonning aksariyat davlatlari tomonidan ratifikatsiya qilingan va dunyo merosining muhofazasi bo'yicha global siyosatni shakllantirib kelmoqda. Markaziy Osiyo mamlakatlari – O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston va Turkmaniston – mustaqillikka erishganidan so'ng YUNESKO bilan hamkorlikni jadallashtirdi.

Mintaqada joylashgan ko'plab moddiy madaniy meros obyektlari Jahon merosi ro'yxatiga kiritildi, xususan, Ichan qal'a, Buxoro tarixiy markazi, Shahrisabz tarixiy markazi, Qozog'istondagi Tamg'ali petrogliflari, Qirg'izistondagi Sulaymon tog'i, Tojikistondagi Sarazm qadimiy shahri kabi obyektlar xalqaro ahamiyat kasb etgan yodgorlik sifatida e'tirof etildi.

2001-yil Suv osti merosi konvensiyasi – Suv ostidagi arxeologik obyektlarning himoyasi va saqlanishini tartibga soladi [6; Paris, 2001]. Bu konvensiya suv ostidagi tarixiy obyektlarning oʻrganilishi, konservatsiyasi va nazorat qilinishi boʻyicha xalqaro standartlarni belgilaydi.

2003-yilgi Nomoddiy madaniy merosni muhofaza qilish konvensiyasi [7; Paris, 2003]. Markaziy Osiyo xalqlariga xos urf-odatlar, marosimlar, anʼanaviy bilim va sanʼat turlarini saqlashda muhim ahamiyat kasb etdi. Oʻzbekiston va mintaqa davlatlarining mazkur hujjatlarga qoʻshilishi ularning madaniy siyosatini uygʻunlashtirishga, umumiy standartlarni joriy etishga xizmat qiladi.

2005-yilgi “Madaniy ifodalarning xilma-xilligini himoya qilish va rivojlantirish toʻgʻrisida”gi konvensiya – YUNESKOning eng soʻnggi konvensiyasi, 2005-yilgi Madaniy ifodalarning xilma-xilligini himoya qilish va rivojlantirish toʻgʻrisidagi konvensiyasi, madaniyatning eng zamonaviy tashuvchilari boʻlgan madaniy faoliyat orqali tarqaladigan va almashinadigan madaniy ifodalar sohasini koʻrib chiqadi. 2005-yilgi Konvensiyada “madaniy meros” va “madaniy mulk” tushunchalari ishlatilmagan, buning oʻrniga “madaniy xilma-xillik”, “madaniy mazmun” va “madaniy ifodalar” atamaları ishlatilgan [8; Paris, 2005]. Bu Konvensiyaning koʻlami bilan bogʻliq, chunki u oldingi avlodlardan meros boʻlib qolgan madaniy merosni chiqarib tashlaydi va faqat hozirgi zamonda yaratilayotgan narsalarga tegishli.

Konvensiyalarni qabul qilish jarayoni bir nechta alohida bosqichlarga boʻlinishi mumkin. Birinchidan, konvensiya muzokaralarda ishtirok etuvchi davlatlar tomonidan qabul qilinishi kerak. Qabul qilish tartibi odatda muzokaralar boshida kelishib olinadi. Odatda, konvensiya loyihasi hozir boʻlgan va ovoz bergan davlatlarning kamida uchdan ikki qismi ovozini olishi kerak [16, 9-modda]. Ikkinchidan, matnning haqiqiyliги aniqlanishi kerak; yaʼni matnda muzokaralarda ishtirok etuvchi davlatlar kelishib olgan narsalar aniq koʻrsatilishi kerak.

Barcha YUNESKO konvensiyalarida madaniy meros (madaniy mulk) taʼrifi “ushbu Konvensiya maqsadlari uchun” iborasi bilan boshlanadi. Baʼzi tadqiqotchilar buni muammoli deb bilishadi, chunki bu taʼriflarning barchasi muayyan masalalarga tor doirada moslashtirilgan javoblar boʻlib, madaniy merosning yagona, keng qamrovli taʼrifini ishlab chiqishni nazarda tutmaydi. Shunday qilib, bu sohadagi xalqaro huquq yagona asosiy tushunchalar va kelishilgan tamoyillarga tayanmasdan ishlab chiqilgan [9; 28-29-b].

Boshqa tomondan, xilma-xil, koʻpincha bir-birini takrorlaydigan himoya rejimlari tarmogʻini yaratgan bunday tizim madaniy merosni himoya qilishning amaliy muammolarini hal qilish imkonini beradi. Shunday qilib, har bir davlat qaysi xalqaro konvensiyani qabul qilishni, shuningdek, uni konvensiya ruhini hurmat qilgan holda milliy qonunchilikda amalga oshirish usulini mustaqil ravishda tanlaydi.

Xulosa. Mintaqa mamlakatlarining madaniy meros sohasidagi hamkorligida YUNESKO alohida oʻrin tutadi. Transchegaraviy obyektlarni muhofaza qilishda YUNESKOning oʻrni va roli ayniqsa katta hisoblanadi. Chunki, koʻplab obyektlar butun mintaqaga uchun umumiy hisoblanadi. Ularni birgalikda himoya qilish taqazo etiladi. Bu esa YUNESKO yordamida amalga oshirilib kelinmoqda.

Adabiyotlar/Literatura/References:

1. Октябрьская И.В. Концепция культурного наследия: мировой и российский опыт формирования// Вестник НГУ. Серия: История, филология. 2013. Т. 12, вып. 3: Археология и этнография. С. 20–31.
2. Михайлец М.А. Охрана культурного наследия на международном уровне: пособие / М. А. Михайлец. – Минск: БГУ, 2017. Стр. 20.
3. Convention for the Protection of cultural property in the event of armed conflict with regulations for the execution of the Convention. The Hague, 14 May 1954.
4. Convention on the Means of prohibiting and preventing the illicit import, export and transfer of ownership of cultural property. 14 November 1970.
5. Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage. Adopted by the General Conference at its seventeenth session Paris, 16 november 1972.
6. Convention on the protection of the underwater cultural heritage UNESCO. Paris, 2 November 2001.
7. UNESCO. Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. – Paris, 2003.
8. Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions. Paris, 20 October 2005.
9. Михайлец М.А. Охрана культурного наследия на международном уровне: пособие / М. А. Михайлец. – Минск: БГУ, 2017. Стр. 28-29.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/3 (6) – 2026

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).